

Riksantikvaren
Postboks 8196 Dep
0034 OSLO

Vår dato: 28.06.2024
Vår referanse: 21/31250 - 13
Deres dato:
Deres referanse:

Høringsuttalelse - Riksantikvarens bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljø

1. Innledning

Vi viser til høringen av Riksantikvarens forslag til bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljø, datert 8. mai, med høringsfrist 30. juni 2024.

Landbruksdirektoratet er et nasjonalt forvaltningsorgan som gir faglige råd, iverksetter landbruks- og handelspolitikken på landbruksområdet, og legger til rette for landbruket og matindustrien. Herunder har Landbruksdirektoratet blant annet ansvar for å bidra til utvikling og samordnet, helhetlig og effektiv forvaltning av juridiske og økonomiske virkemidler og tiltak innenfor reindrift, skogbruk og jordbruk. Landbruksdirektoratet forvalter et bredt spekter av virkemidler for å fremme næringsutvikling og for å ivareta miljø- og kulturlandskapsverdier.

På denne bakgrunn gir Landbruksdirektoratet her sin vurdering av de landbruksfaglige sidene av forslaget til bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljø.

2. Overordnede kommentarer om bevaringsstrategien

Landbruksdirektoratet er positiv til at det utarbeides en ny bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljø. En ny bevaringsstrategi kan bli et godt verktøy for forvaltningen når det skal gjøres prioriteringer av virkemidler og tiltak. Strategien kan bidra til at bevarings- og utviklingsarbeidet blir mer målrettet og effektivt, og at de nasjonale målene om engasjement, bærekraft og mangfold nås.

Landbruksdirektoratet støtter tilnærmingen i denne bevaringsstrategien, hvor det legges vekt på å ha et helhetlig blikk på ivaretagelse av kulturmiljøer i ulike landbruksnæringer. Vi støtter en tilnærming hvor bevaring og bruk av kulturmiljø er godt integrert med en næringsvirksomhet i utvikling. Et aktivt landbruk er en forutsetning for å kunne ta vare på

mange av kulturmiljøverdiene.

Landbruksdirektoratet mener de overordnede utfordringene og mulighetene stort sett er dekkende. Mange grunneiere, bønder og skogeiere bidrar allerede med å skjømte og ta vare på mange kulturminner, samtidig som uoppdagede automatisk fredete kulturminner kan stå i fare for å bli ødelagt. Det er bra at strategien belyser utfordringer med uoppdagede kulturminner og behovet for bedre kunnskapsgrunnlag.

Det er bra at utfordringer knyttet til klimaendringer løftes fram og det blir interessant å følge det arbeidet Riksantikvaren og kommunene utfører knyttet til risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS) av kulturmiljø. Resultatet av ROS-analyser kan bidra til å vise hvilke kulturminner, kulturmiljøer og landskap som behøver en ekstra innsats framover.

Økonomiske rammebetingelser i landbruket er svært relevant for bevaringsarbeidet, siden dette er avgjørende faktorer for selvstendig næringsdrivendes og privatpersoners beslutninger om å investere i og sette i stand kulturminner og kulturmiljøer. Landbruksdirektoratet kan savne noe mer omtale av betydningen av gode økonomiske rammebetingelser i landbruket for å sikre fremtidig landbruksdrift og ivaretagelse av verdifulle kulturmiljøer. Det økonomiske handlingsrommet vil være førende for hvilke mål som kan settes for å ta vare på og utvikle verdifulle kulturmiljø i landbruket.

Landbruksdirektoratet mener at økonomiske forhold knyttet til gransking av automatisk fredete kulturminner med fordel kan omtales som en utfordring jf. kulturminneloven § 10. Kostnader for å dekke registreringer og utgravinger kan medføre en merutgift som gjør at nødvendige driftsinvesteringer i landbruket ikke blir utført. Det bør gjøres en vurdering om det offentlige kan ta en større del av kostnader knyttet til slike undersøkelser. Landbruksdirektoratet anbefaler at det gjøres en ny vurdering av hvilke særlige grunner som må foreligge for at utgifter kan dekkes av staten jf. kulturminneloven § 10.

Landbruksdirektoratene peker på at de fire resultatmålene under hvert deltema er fremstår som relativt generelle og vanskelig målbare. Riksantikvaren kan vurdere om det skal settes noen resultatmål som har en tidshorisont, og er målbare.

3. Avgrensning

Landbrukets kulturmiljø er et omfattende kulturhistorisk tema. I strategien er det et ønske om å favne bredt og ta vare på et mangfold av kulturmiljøer i landbruket. Temaene skal favne en tidsmessig, geografisk, sosial, etnisk og næringsmessig bredde. Som fagdirektorat for jordbruk, skogbruk og reindrift støtter vi en tilnærming hvor strategien skal omfatte kulturmiljøer i alle de tre landbruksnæringene. De tre næringene har ulike utfordringer, muligheter og virkemidler knyttet til bevaring av kulturmiljø. Hvor ambisiøse målene bør være innenfor de ulike deltemaene vil avhenge av det økonomiske handlingsrommet.

4. Roller og ansvar

Det er en forventning om at ulike sektorer, forvaltningsnivåer, private eiere og andre aktører skal samarbeide om vern og bruk av kulturmiljø. Strategien har også allmenheten og frivillige som sentrale aktører og interessenter. Det er klare forventninger om en samordnet virkemiddelbruk. Disse forventningene innebærer god koordinering og en felles forståelse av hvem som har ansvar.

Landbruksdirektoratet oppfatter bevaringsstrategiens omtale av ulike aktørers roller og ansvar på side 8-10 som noe upresis. Omtalen av forvaltningens rolle og ansvar bør være i tråd med ulike forvaltningsorganenes samfunnsoppdrag og de oppgaver som er relevant for arbeidet med denne bevaringsstrategien. Kulturminneloven er, sammen med plan – og bygningsloven, den viktigste loven for gjennomføring av denne strategien. Roller og ansvar som følger av disse to lovene bør nevnes.

Landbruksdirektoratet anbefaler å endre benevnelsen fra «Statlig nivå» til «Nasjonalt nivå». Statsforvalteren er en sentral aktør på regionalt nivå og vi anbefaler at omtalen av statsforvalters rolle og ansvar utdypes under regionalt nivå.

Landbruksdirektoratet mener rekkefølgen på omtalen av aktørenes rolle og ansvar bør endres. Riksantikvarens rolle som hovedansvarlig for oppfølging av bevaringsstrategien bør tydeliggjøres og derfor beskrives først.

Miljødirektoratets rolle bør, med utgangspunkt i deres samfunnsoppdrag, beskrives mer utfyllende. Deres rolle i arbeidet med å ivareta kulturlandskap (skjøtselbetingende naturtyper i jordbrukslandskapet) og sikre gode kunnskapsgrunnlag kan med fordel nevnes.

Vi ber om at beskrivelsen av Landbruksdirektoratets rolle og ansvar endres, se side 9, idet det blir upresist å skrive at *Landbruksdirektoratet har ansvar for alle fagområder innen landbrukssektoren, herunder jordbruk, skogbruk og reindrift (vår understreking)*.

Landbruksdirektoratet er et nasjonalt forvaltningsorgan som gir faglige råd, iverksetter landbruks- og handelspolitikken på landbruksområdet, og legger til rette for landbruket og matindustrien. Herunder har Landbruksdirektoratet blant annet ansvar for å bidra til utvikling og samordnet, helhetlig og effektiv forvaltning av juridiske og økonomiske virkemidler og tiltak innenfor reindrift, skogbruk og jordbruk. Landbruksdirektoratet forvalter et bredt spekter av virkemidler for å fremme næringsutvikling og for å ivareta miljø- og kulturlandskapsverdier. Landbruksdirektoratet er et nasjonalt forvaltningsorgan, men har ikke «ansvar» for landbrukets kulturmiljø, jordbruk, skogbruk og reindrift.

Landbruksdirektoratet samhandler med statsforvalteren for å gi god lov- og tilskuddsforvaltning på regionalt og lokalt nivå. Statsforvalteren er statlig sektormyndighet på landbruksområdet regionalt, og er et viktig bindeledd mellom kommunene og staten i gjennomføringen av nasjonal landbruks- og miljøpolitikk.

Kommunen er myndighet etter jord- og skogbrukslovgivningen. Mange virkemidler som kan bidra til å ivareta landbrukets kulturmiljø forvaltes av kommunene.

Landbruksdirektoratet anbefaler Riksantikvaren å tydeliggjøre kommunenes rolle i oppfølging av strategien. Kommunene er sentrale som veiledere og som vedtaksmyndighet for mange av landbrukets og miljøforvaltningen tilskuddsordninger. Å pålegge kommuner nye oppgaver kan være utfordrende. I mange kommuner er det ikke tilstrekkelig kapasitet og kompetanse innenfor fagområdene arealplanlegging, miljø- og landbruk.

Departementenes og universitetsmuseenes rolle og ansvar bør også nevnes jf. innspill lenger opp om at roller og ansvar som følge av kulturminneloven bør nevnes. Miljøer og institusjoner knyttet til urfolk og nasjonale minoriteter, utover Sametinget, bør også omtales.

5. Nærmere om Landbruksdirektoratets syn på deltemaene

Under følger mer spesifikke kommentarer og forslag til justerte formuleringer av forslaget til ny bevaringsstrategi. Dette følger strukturen i forslaget.

Landbruksdirektoratet mener de fire foreslåtte deltemaene kan gi et godt grunnlag for å systematisere og målrette arbeidet for å oppnå nasjonale mål.

Som fagdirektorat for jordbruk, skogbruk og reindrift støtter vi en tilnærming om at strategien skal omfatte kulturmiljøer i alle de tre landbruksnæringene. De tre næringene har ulike utfordringer, muligheter og virkemidler knyttet til bevaring av kulturmiljø. Landbruksdirektoratet er tilfreds med at de tre landbruksnæringene, jordbruk, skogbruk og reindrift løftes fram som egne deltemaer. Dette bidrar til en synliggjøring og likeverdig behandling av tre svært ulike næringer.

I. Deltema 1 - Bygninger i jordbruket

Deltema 1 er spisset mot bevaring og bruk av fredete og verneverdige bygninger og bygningsmiljøer i landbruket. Under dette deltemaet prioriteres bevaring og bruk av den førindustrielle gårdens bygninger, enhetslåver og seterbygninger. Landbruksdirektoratet mener det er bra at det settes inn en ekstra innsats for å bevare disse bygningstypene.

Seterdrift har hatt en viktig rolle i jordbrukets historie i Norge og for utnyttelsen av ressurser i utmarka. Det er store naturmiljø-, kulturmiljø- og landskapsverdier knyttet til setrene. Antall setre i drift er i sterk tilbakegang, og som en følge av det er det fare for at verdier knyttet til matproduksjon og bruk av utmarksressurser, landskap, naturmiljø, kulturmiljø, kunnskap og tradisjoner går tapt. Årsakene til nedgangen er sammensatte. Vi foreslår enkelte små justeringer i teksten om seterbygninger, se nedenfor.

Opprinnelig tekst i høringen om setre, side 14:

Til tross for den store tilbakegangen for seterbruket, er det fortsatt områder med aktiv setring, deriblant i Innlandet og Trøndelag.

Landbruksdirektoratets kommentar:

Selv om det er i Trøndelag og Innlandet vi finner flest setre, er det andre områder i Norge som også har aktiv seterdrift. Landbruksdirektoratet foreslår følgende omformulering: *Til tross for den store tilbakegangen for seterbruket, er det fortsatt områder med aktiv setring. Innlandet og Trøndelag er fylkene med flest setre, men det er også mange som driver aktiv setring i Vestland, Møre og Romsdal, Buskerud og Telemark. I Troms, Finnmark og Nordland er det få setergrender. Her ligger de aktive setrene mer spredt. I Akershus, Østfold, Agder og Rogaland er det svært få setre i drift.*

Opprinnelig tekst i høringen om seterdrift, side 15:

Nedlegging av seterdriften påvirker kulturlandskapet som gror igjen og mister mye av sitt helt spesielle biologiske mangfold. Også infrastruktur knyttet til den tradisjonelle driften forfaller, som gjerder, rydningsrøyser og seterveier. Seterbygningene har gjerne stått til nedfalls, mens de enkelte steder er gjort om til hytter. Omregulering av seterhus til hytter og utbygging av nye fritidsboliger i seterlandskap skaper arealkonflikter, der ulike interesser står mot hverandre. Det går på bekostning av den tradisjonelle seterdriften og det særegne landskapet.

Landbruksdirektoratets kommentar:

I rapporten «Forslag til satsing for fortsatt seterdrift» står følgende avsnitt, som refererer til rapporten Stensgaard, K. (2017) Hvordan står det til på setra? Registrering av setermiljøer i perioden 2009-2015. NIBIO RAPPORT 3(88):

Bruken av norske setre og tilstanden til bygninger og setervoller ble undersøkt av NIBIO i perioden 2009- 15 (Stensgaard, 2017). Bare snaut 4 prosent av de 1700 undersøkte seteranleggene ble fortsatt brukt til melkeproduksjon, 30 prosent ble brukt til slått eller beite på vollen, 60 prosent ble brukt til fritid/ferie og 27 prosent var helt ute av bruk.

Flertallet av seteranleggene som ble undersøkt er altså i bruk til fritidsformål. Vi foreslår derfor at setningen «*Seterbygningene har gjerne stått til nedfalls, mens de enkelte steder er gjort om til hytter*» erstattes av en mer nyansert omtale av dagens bruk av seteranleggene. Dette fordi det har betydning for hvilke muligheter det er for videre bruk og ivaretagelse av anleggene. Det kan også vurderes om det er mer korrekt å si at omregulering av seterhus kan skape både areal- og interessekonflikter. Seterbygninger, enhetslåver og mindre bygninger kan få ny bruk uten at sentrale kulturminneverdier går tapt, men det kan oppstå andre interessekonflikter som må hensyntas.

Interessenter og aktører under deltema 1

De fleste bygninger på gården, enhetslover og seterbygninger er som omtalt i privat eie. Mange av disse bygningene har mistet sin funksjon, og det er uklart hva som menes med at disse bygningene er knyttet til *aktiv næringsvirksomhet*. Landbruksdirektoratet foreslår at omtalen om aktiv næringsvirksomhet justeres, idet vi oppfatter at problemstillingene som tas opp her er det motsatte, altså at bygningene ikke har noen funksjon i landbruket lenger.

Landbruksdirektoratet anbefaler at museer med kompetanse på formidling og bevaring bør nevnes som sentrale aktører. Miljøer knyttet til urfolk og nasjonale minoriteter bør også nevnes som interessenter og aktører under deltema 1.

Resultatmål under deltema 1

Vedrørende punktet «Flere setre i drift», side 16

I Jordbruksavtalen 2023 ble partene enige om følgende mål for seterdriften: *Seterdrift med melkeproduksjon, med tilhørende miljøverdier og mattradisjoner, skal fortsatt være et viktig bidrag i norsk bærekraftig jordbruk.* I rapporten «Forslag til satsing for fortsatt seterdrift» ble det forslått to alternative mål for omfanget av seterdrift: A) Stabilisere antall setre på dagens nivå (ca. 750 stk.) og B) Øke antall setre til 900 stk. innen 20 år. Jordbruksavtalen 2023 satte ikke et mål for omfang av seterdriften.

Landbruksdirektoratet er ikke negativ til at bevaringsstrategien for landbrukets kulturmiljø har et mål om å ha flere setre i drift, men stiller spørsmål ved om denne strategien er rett sted å sette dette målet. Landbruksdirektoratet ber om at det blir belyst hvilken betydning et slikt resultatmål vil ha framover dersom det blir satt. Et resultatmål bør være realistisk og gjerne målbart. Vi foreslår at målet eventuelt blir tallfestet, da «Flere setre i drift» kan bety svært ulike ting avhengig av hvor stor økning man ser for seg (f.eks. hvordan virkemidlene må innrettes/styrkes osv.).

Eksempler på aktivitet og tiltak under deltema 1

I forslaget er det oppgitt mange gode eksempler på aktiviteter og tiltak som kan være aktuelle å fastsette når bevaringsstrategien blir vedtatt.

For mange som har verneverdige eller fredete bygninger med istandsettings- eller vedlikeholdsbehov, vil det først og fremst være økonomiske rammebetingelser som er avgjørende om det er aktuelt å investere i ny bruk eller ombruk av bygninger. Hvis egenandelen er for stor vil det for mange ikke være økonomisk lønnsomt eller mulig. Landbruksdirektoratet mener som tidligere nevnt at det også bør gjøres en vurdering av kulturminneloven (kulml.) § 10 og om det offentlige kan ta en større del av kostnader knyttet til arkeologiske undersøkelser. Det kan eksempelvis gjøres en ny vurdering av hvilke særlige grunner som må foreligge for at utgifter kan dekkes av staten.

Vedrørende tiltaket «*Tilrettelegge for flere besøkssetre som gir innføring i tradisjonell drift og skaper gode opplevelser*»: Besøkssetre har en viktig formidlingsfunksjon, og det er positivt å etablere flere slike. Økt antall besøkssetre bør imidlertid ikke gå på bekostning av ordinær drift av setre, eksempelvis som følge av en ny vridning i virkemiddelbruk. Besøkssetre har gjerne en betydelig lavere produksjon enn ordinære setre. Hvis setre som i dag drives ordinært omgjøres til besøkssetre kan det medføre mindre beiting, slått og melkeproduksjon, og dermed reduksjon av de natur- og kulturverdiene fra seterdrifta vi ønsker å ta vare på.

II. Deltema 2 - Jordbrukslandskapet

Under deltema 2 prioriteres kulturlandskapet og arkeologiske kulturminner i jordbrukslandskapet. Etter Landbruksdirektoratets oppfatning er det fornuftig å prioritere disse to temaene.

Landbruksdirektoratet anbefaler at det under overskriften *Kulturlandskap* presiseres tydeligere betydningen av å ivareta helheten i jordbrukslandskapet. Vi anbefaler også at det gis noe mer omtale av de skjøtselsbetingede utvalgte og trua naturtypene i jordbrukslandskapet.

Utfordringer og muligheter under deltema 2

Drenering, nydyrking og nye bygninger blir fremhevet som aktiviteter som kan skade kulturminner.

Drenering er omtalt iblant annet disse avsnittene på side 20:

NIBIO har, på oppdrag fra Klima- og miljødepartementet, kartlagt virkemidler innen landbruksnæringen som kan påvirke automatisk fredete kulturminner². Grøfting (drenering), nydyrking og nybygg trekkes frem blant tiltak og aktiviteter som særlig kan skade uoppdagete automatisk fredete kulturminner.

Drenering av jordbruksjord er et viktig tiltak for økt matproduksjon og effektiv drift. Økte tilskuddssatser til drenering har ført til økt dreneringsaktivitet. Viktige kulturminneverdier i dyrka mark skades hvert år som følge av dreneringsarbeider. (Vår understreking).

Landbruksdirektoratets kommentar:

Ved jordbrukstiltak skal det tas hensyn til automatisk fredete kulturminner i henhold til kulturminneloven § 3. Landbruksdirektoratet støtter Riksantikvaren i at manglende registreringer og kartfesting av kulturminner og kulturmiljø er en utfordring. Landbruksdirektoratet savner en referanse for påstanden om at viktige kulturminneverdier i dyrka mark skades hvert år som følge av dreneringsarbeider.

I NIBIO-rapporten det henvises til står følgende i oppsummeringen på side 5: *Det er hovedsakelig tidligere grøfta områder som dekkes av denne støtteordningen, så skadepotensialet for urørte arkeologiske kulturminner gjennom nye tiltak anses å være lite.*

Sammendraget i NIBO-rapporten fremstår som noe unyansert. Det kan innvilges tilskudd til drenering av tidligere grøftet jordbruksareal. For planerte arealer kan det i tillegg gis tilskudd til arealer som ikke tidligere er grøftet. Det er gitt politiske føringer om at dreneringsaktiviteten bør økes fremover grunnet klimaendringer og mål om økt grad av selvforsyning. Dette kan medføre at det blir flere dreneringstiltak på arealer som tidligere ikke er grøftet. Det er en utfordring å hensynta kulturminner når disse ikke tidligere er oppdaget eller registrert. Landbruksdirektoratet mener det er bra det er ønskelig å satse

på å kartlegge kjente og ikke-kjente, (automatisk) fredete og verneverdige, kulturminner i jordbrukslandskapet, samt kvalitetssikre kartfestet informasjon om kulturmiljø.

Opprinnelig tekst i høringen om nydyrking, s. 20

Strukturendringene i landbruket gir insentiver for nydyrking. Gårdsnære områder som tidligere ikke har vært dyrket inneholder ofte mange automatisk fredete kulturminner, som gravminner eller eldre gårdsanlegg som går tapt ved nydyrking.

Landbruksdirektoratets kommentar

Vi tenker at det vil være klokt å skrive om eller stryke setningen «Strukturendringene i landbruket gir insentiver for nydyrking». Dette fordi det er for lite kunnskap om årsakene til at bønder velger å nydyrke, og vi antar at det kan være (mange) flere årsaker til at nydyrking skjer enn kun eventuelle strukturendringer. Nydyrking kan eksempelvis ha sitt opphav i at eksisterende jordbruksareal blir omdisponert og nedbygd, mangel på jord til salg, tap av leiejord, manglende spredeareal og bedriftsøkonomiske betraktninger, for å nevne av de andre mulige årsakene. Vi foreslår at man i strategien går mer rett på, og stryker første setning som gjengitt ovenfor.

Resultatmål under deltema 2

Landbruksdirektoratet ber Riksantikvaren vurdere om resultatmålet «*Allmennheten har grunnleggende kunnskap om jordbrukshistorie og kulturminner i jordbrukslandskapet, og deltar i skjøtsel, istandsetting og vedlikehold*» bør nyanseres. Begrepet allmennheten kan ha ulik forståelse i ulike sammenhenger. Det er lite sannsynlig at allmennheten i betydningen «alle i samfunnet» skal delta i skjøtsel, istandsetting og vedlikehold på private landbrukseiendommer.

Eksempler på aktivitet og tiltak under deltema 2

Landbruksdirektoratet oppfatter at aktivitetene og tiltakene under deltema 2 har en vektlegging av ivaretagelse av arkeologiske kulturminner. Vi ber om at det også legges til tiltak som i større grad bidrar til å ivareta helheten i kulturlandskapet, inkludert natur- og kulturmiljøverdiene skapt av jordbruksdriften.

Vedrørende tiltaket på side 21 «Vurdere handlingsrommet i regelverk og gjennomgå saksbehandlingsrutiner for tiltak i jordbruket som kan skade automatisk fredede kulturminner»:

Det kan være fornuftig å formulere tydeligere hva dette betyr, idet det kan fremstå som uklart hva «vurdere handlingsrommet i regelverket» innebærer. Det kan også være uklart hva som menes med å «gjennomgå saksbehandlingsrutiner for tiltak i jordbruket som kan skade automatisk fredede kulturminner». Hvis det er ment at disse to tiltakene henger sammen, bør det gå tydeligere frem at de gjør det. Vi er usikre på hvilke regelverk og saksbehandlingsrutiner det henvises til og hva en slik gjennomgang eventuelt kan lede til. Vi kan få inntrykk av at dette omhandler kontroll av hvordan myndigheten utøves, og vi antar at dette ikke er tilsiktet. Forslag til omformulering kan eksempelvis være «Utarbeide veiledning til hvordan regelverket for tiltak i jordbruket kan praktiseres for å redusere eller unngå skade på automatisk fredede kulturminner». Eller «Utredde hvilke muligheter eksisterende regelverk gir for å unngå at jordbrukstiltak gjør skade på automatisk fredede

kulturminner, og gjennom veiledning legge bedre til rette for slik praktisering av regelverket».

III. Deltema 3 - Kulturmiljø i skog

Under deltema 3 prioriteres skogbrukets kulturmiljø, arkeologiske kulturminner og skogdrift og kvalitetsvirke. Etter Landbruksdirektoratets oppfatning er det fornuftig å prioritere disse tre deltemaene i bevaringsstrategien.

Ved skogsbrukstiltak skal det tas hensyn til automatisk fredete kulturminner i henhold til kulturminneloven § 3. Landbruksdirektoratet støtter Riksantikvaren i at manglende registreringer og kartfesting av kulturminner og kulturmiljø i skog er en utfordring.

Vedrørende omtale av utfordringer på side 24: «*Manglende og feil kartfesting av kulturminner i skog gjør at fredete og ikke-fredete kulturminner i skog blir skadet ved skogbrukstiltak hvert eneste år*» (vår understreking). Landbruksdirektoratet savner en referanse for påstanden om at viktige kulturminneverdier i skog blir skadet hvert eneste år som følge av skogsarbeid.

Skogbruksmyndighetene har siden 1994 gjennomført en årlig resultatkartlegging på over 1 100 hogstflater hos et tilfeldig utvalg skogeiere for blant annet å overvåke om lovpålagte miljøhensyn, inkludert hensyn til kulturminner, er ivarettatt i forbindelse med hogst og foryngelse av hogstarealet¹. [Kartleggingen i 2022](#) viste at ikke var synlige eller kjente kulturminner på 95,3 prosent av hogstarealet, mens det var tatt hensyn til kjente og synlige kulturminner på 4,5 prosent. Hogstareal med manglende hensyn til kjente eller synlige kulturminner utgjorde 0,2 prosent. Denne andelen har vært nokså stabil siden 2011.

Manglende eller upresis kartfesting gjør ivaretagelse ved skogdrift utfordrende med de konsekvenser dette kan få for kulturmiljøverdiene, men også for næringsutøverne som uforvarende kan påføre skade på kulturminner.

Interessenter og aktører under deltema 3

[Skogkurs](#), som blant annet driver med kunnskapsformidling og kompetanseheving for ulike aktører i skogbruksnæringen, kan være en sentral aktør i arbeidet med å ta vare på kulturmiljøer i skog. Skogkurs samarbeider med forvaltningen og skogeierne, og bidrar med formidling av kunnskap om skog og natur til skoleverket og allmennheten. Det kan vurderes om Skogkurs kan bistå med å utarbeide kurs og formidlingsopplegg om kulturmiljøer i skog, samt kompetansehevende tiltak for å øke tilgangen på kvalitetsvirke.

¹ Resultatkartleggingen gjennomføres av kommunene og har fram til 2022 blitt registrert av kommunene på papirskjema LDIR-912 og med innføring i en database (ØKS) i etterkant. Fra og med 2022 kan resultatkartleggingen også sendes inn fra SKART, en nyutviklet feltløsning (app) for offentlig skogforvaltning. Spørsmålene som skal besvares er om det er tatt hensyn til kulturminner? Svaralternativene er: Er det tatt hensyn til kulturminner? Ingen synlige hensyn å ta. Ja, det er tatt hensyn. Nei, det er ikke tatt hensyn

Resultatmål under deltema 3

Vedrørende forslag til resultatmål side 26: *Flere kulturminner og kulturmiljøer i skogen er kartlagt.*

Landbruksdirektoratets forslag til omskriving

Flere verdifulle kulturminner og kulturmiljøer i skogen er registrert, kartlagt, godt bevart og formidlet.

Eksempler på aktivitet og tiltak for deltema 3

Vedrørende tiltak på side 26, *Vurdere handlingsrommet i regelverk og gjennomgå saksbehandlingsrutiner for tiltak i skog som kan skade automatisk fredete kulturminner.*

Landbruksdirektoratets kommentar

Landbruksdirektoratet viser til samme kommentar under tilsvarende tiltak under deltema 2, med forslag til omformulering.

Vedrørende tiltak på side 26: *Samarbeide med skogbruksnæringen for å få på plass flere arveskoger.*

Landbruksdirektoratets kommentar

Bruken av begrepene «arveskoger» og «grøntlager» som benyttes i høringsskjemaet bør vurderes. Begrepet «arveskog» er lite kjent. Dersom hensikten med å få på plass flere arveskoger er å øke tilgangen til kvalitetsvirke bør det heller vurderes å rette innsatsen på økt bruk av skjøtelsesmetoder og hogstformer som fremmer utvikling og produksjon av slikt virke. I arbeidet med aktiviteter og tiltak vil det ofte bli behov for virkemidler for å få gjennomført ønskede aktiviteter og tiltak. Landbruksdirektoratet mener det er mer hensiktsmessig å innrette presise og effektive virkemidler mot planting, skjøtelsesmetoder, hogstformer for å utvikle virke med ønskede kvaliteter, enn å innrette virkemidler mot et areal. Et viktig tiltak kan også være kunnskapsformidling om kvalitetsvirke i skogen som en sentral ressurs for bevaring av kulturarv.

NIBIOs kartløsning Kilden har et eget kartlag med data fra skogbruksplanleggingen som viser aldersklasser, den eldste skogen. Kartlaget gir eksempelvis informasjon om treslag og alder. Dette kartlaget kan være et godt utgangspunkt for å finne eldre trær som kan være aktuelle som materialbank for kvalitetsvirke.

IV. Kulturmiljø etter reindrift (ARD)

Under deltema 4 prioriteres kulturmiljø etter tamreindrift.

Landbruksdirektoratet mener det er gjort en god vurdering av utfordringene for kulturmiljøer i reindrifta og prioriteringer av tiltak. Kunnskap og kartlegging er av stor betydning for å utvikle gode virkemidler for å ta vare på å ivareta kulturminner og kulturmiljøer etter reindriften.

I konsultasjonen med Sametinget kom det innspill om at deltemaet bør omfatte kulturmiljøer etter reindrift, fangst og utmarksbruk. Landbruksdirektoratet støtter Sametingets ønske om en mer helhetlig kartlegging av og kunnskapsutvikling om tidlig reindrift og det bør vurderes om dette deltemaet i strategien også bør omfatte fangst og bruk av utmarksressursene. Deltemaet bør også omfatte kulturmiljøer etter tamreindriften som ikke er samisk. Samtidig forstår vi at det er nødvendig å gjøre prioriteringer i strategiarbeidet.

Interessenter og aktiviteter under deltema 4

Landbruksdirektoratet anbefaler at kommunen omtales som en interessent og aktør. Kommunen har ingen myndighet etter reindriftsloven, men er en svært sentral aktør som arealforvalter og myndighet etter plan- og bygningsloven.

Resultatmål under deltema 4

Riksantikvaren bør vurdere å ha et resultatmål om at flere av reindriftenes kulturmiljø er bevart (ikke bare formelt vernet).

Aktiviteter og tiltak under deltema 4

Landbruksdirektoratet mener det er gjort en god prioritering av tiltak.

Landbruksdirektoratet støtter Riksantikvaren i at manglende kunnskap om, registreringer og kartfesting av kulturminner og kulturmiljø etter tamreindriften er en utfordring for ivaretagelse av et mangfold av kulturmiljøer etter reindriften. Det er, som beskrevet, stort behov for mer kunnskap og dokumentasjon. Samtidig peker Landbruksdirektoratet på behovet for å ta hensyn til næringens bruk av arealer. Økt kunnskap, synliggjøring og formidling om kulturminner og kulturmiljøer, kan medføre mer uønsket ferdsel og forstyrrelser for reindriften, som allerede er presset på areal. Landbruksdirektoratet oppfordrer til kulturmiljøforvaltningen til å ha samarbeid med reindriftnæringen om kartlegging, synliggjøring og formidling av kulturmiljøverdier.

Reindriften har alltid vært en nomadisk næring hvor behovet for plassering og utforming av gjerder og anlegg kan endre seg. Reindriftsloven § 24 om gjerder og andre anlegg gir bestemmelser om gjerder er lovlige eller ikke. Dette er viktig å ta i betraktning når det skal vurderes eventuelt formelt vern, fortsatt eller ny bruk av byggverk og anlegg i reindriften. Gjerder og anlegg som ikke er godkjente i henhold til reindriftsloven blir betraktet som ulovlige og skal fjernes. Godkjenning av større anlegg kan først gis etter en fagkyndig vurdering av de samlede miljømessige virkninger og de reindriftsfaglige behov for anlegget.

Landbruksdirektoratet mener det i strategien kan komme enda tydeligere fram hva som kan anses som bevaringsverdige byggverk og anlegg i reindriften.

Reindriften registrerer sin arealbruk i Landbruksdirektoratets og NIBIOs arealbrukskart. Her registrerer reindriften inn sin bruk av områdene, med gjerder, anlegg, flyttleier med videre. Dette kan være en god kilde når det skal kartlegges kulturmiljøer etter reindriften.

Vi minner også om at det er behov for kartlegging av kulturminner og kulturmiljøer også etter reindrift som ikke er samisk.

Med hilsen
for Landbruksdirektoratet

Aud-Ingrid Krefthing
seksjonssjef

Kari Stuberg
seniorrådgiver

Dokumentet er elektronisk godkjent og trenger derfor ingen signatur.

Mottakere:

Riksantikvaren Postboks 8196 Dep 0034 OSLO

Kopi til:

Landbruks- og matdepartementet Postboks 8007 Dep 0030 OSLO